

İKİ ROMANDAN BİR KURTULUŞ SAVAŞI

Yazar, nesnel gerçekliklerin imgesel kaynak olduğu kendi bilinç işleyişine düşlem ve yenileştirme gücünü ekleyerek yeni “metinsel gerçeklikler” kuran bir dil işçisidir. İçinde hiçbir gerçeklik imgesi barındırmayan bir metin, ne edebiyat yapıtı olabilir, ne de insancıl bir iletişim aracı...

Edebiyat yapıtında, metnin kendi dili üzerine kapanarak oluşturduğu özgün biçim, yapıtın yazınsal niteliğinin can damarıdır. Nesnel gerçekliğin içeriğe katılırken geçirdiği değişim, metnin biçimine de yansımali, yazar için bir özgünlük taşıyor olmalıdır. Konu ve temaları ortak romanlarda, biçimsel farklılıklar dışında farklı anlam boyutları da ortaya çıkabilmektedir; çıkmalıdır. Bu farkın oluşumunda, yazarın toplumsal ve bireysel birikimi, ideolojik duruşunun belirlediği yazar bakış açısı öne çıkar.

İnsanlık tarihi ve coğrafyası bağlamında nesnel bir gerçeklik olarak önemli bir yeri olan Türkiye Kurtuluş ve Cumhuriyet Kuruluş Savaşı'nın metinsel birer gerçeklik olarak romana dönüştüğü iki yapıtı, yazar bakış açılarının değişkenliği bağlamında ele almaya çalışacağız.

İlk yapıtı, Akşehir'de, bir Anadolu kasabasında doğup büyümüş, Konya ve İstanbul'da liseyi bitirip İstanbul'da üç ayrı fakültede yarım kalmış yüksek öğrenim görmüş, gazeteciliğe başlamış Tarık Buğra'ya ait, Kurtuluş Savaşı üzerine bir tür belgesel gibi algılanmış ve yazın tarihimizde önemli bir yer tutmuş “Küçük Ağa” adlı romandır. İkinci yapıtımız, Köy Enstitüsü çıkışlı, köy kökenli bir yazar olan Talip Apaydın'ın “Toz Duman İçinde”, “Vatan Dediler” ve “Köylüler” adlı üçlemesi olacak...

Küçük Ağa, 1963 yılında Yağmur Yayınevi tarafından basılmış. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı (1970-2 baskı), Bilgi Yayınevi (1974), Kervan Yayınları (1977) Yol Yayınları (1979) tarafından basımları sürdürülmüş. 1981-2001 yılları arasında Ötüken Neşriyat'ta 20 Baskı yapmış. 2003- 2006 yılları arasında İletişim Yayınevi'nde 40.000 baskıya ulaşmış bir yapıtı.

Talip Apaydın'ın üçlemesi, on yedi yıllık süreçte, yılar arayla yazılmış. Toz Duman İçinde 1974, Vatan Dediler 1981, Köylüler ise 1991 yılında basılmış. Hürriyet, Cem ve Cumhuriyet yayınlarında bilinmeyen sayıda ilk baskıları yapılan kitapları 2000 yılında Kültür Bakanlığı 3.000'er adet basmış.

Üçlemede yer alan yapıtlardan hiçbiri Küçük Ağa kadar adını duyuramamış, kitaplar çok az sayıda okur kitlesi ile tanışma olanağı bulabilmiş. Bir karşılaştırma yapıldığında, Küçük Ağa'nın Talip Apaydın üçlemesine göre en az yirmi kat fazla basılmış ve okunmuş olduğu söylenebilir.

Küçük Ağa, yazarın doğum yeri olan, ilk ve orta öğrenimini yaptığı Akşehir'de, bir kasaba zemininde geçer. Kurtuluş Savaşı'na merkezdeki özne olan “asker kökenli kuvayimilliyeci güç” dışında, muhafazakâr bir bakış açısını yansıtır. Roman, Akşehir'e görevli gelmiş ve kısa zamanda din bilgisi, konuşma yeteneği, İstanbul saltanatına olan bağlılığı ile ün yapmış İstanbullu Hocaefendi'nin, Anadolu'nun işgali sonrasında geçirdiği kararsızlıkları ana konu olarak ele alır. İstanbullu Hocaefendi,

önce padişahçıdır; Kuvvacılara ve işgale direnenlere verip veriştirir, onları bozguncu, hatta din düşmanı olarak görür ve halkı onlara karşı örgütlemeye, karşı çıkmaya çağırır. Bu nedenle de, Kuvayimilliyeci güçler tarafından öldürülmesi kararlaştırılır.

Sevenleri tarafından uyarılan ve öldürüleceğini öğrenen Hocaefendi, Akşehir'den, yeni doğmuş çocuğundan ve genç karısından ayrılır. Hem bir çeşit güvence altında olmak için, hem de artık iyice ilerlemiş düşman kuvvetleri karşısında hareketsiz kalmamak için çeteci güçlere katılır. Kararsızlıklar ve çeşitli bocalamalar içindedir. Gerçek kimliğini gizlemiş, "Küçük Ağa" olarak anılmaya başlanmıştır. Daha sonra Çerkez Ethem kuvvetleri içinde yer alır. Çerkez Ethem kuvvetleri ile Ankara hükümetinin arasının açılmasından sonra da merkezi kuvvetlerle gizlice haberleşir, Çerkez Ethem güçlerinin bozguna uğratılmasında çok önemli bir görev yapar. Tüm bu karar anlarında derin iç hesaplaşmaları geçirmektedir.

Küçük Ağa, romanın sonunda Mehmet Akif ve kendisi gibi düşünen tutucu kesimle buluşur. Ankara'da, Mustafa Kemal ve çevresi ile bir yol ayrımına varacağını, hatta karşı saflarda yer alacağını bilincindedir. *"Vatanın bahtı adına onlar Mustafa Kemal'e, Mustafa Kemal de onlara... mahkûm denecek kadar muhtaçtı. Ama –Küçük Ağa, bunca düşünceden sonra- artık iyice biliyordu, kopacaklardı birbirlerinden.. üstelik.. can yoldaşı iken can düşmanı olarak!"* (Küçük Ağa, s 469)

Talip Apaydın üçlemesinde, işgalci güçlere karşı savaştan, Molla Mahmut kişiliğinde somutlaşan Anadolu halk direnişine köylülerden küçük bir azınlık, aç, çıplak, savaş yorgunu olmalarına bakmaksızın katılmışlar, bir ölüm kalım savaşına girişmişlerdir. Kendi köylerinin hocası ve köy çoğunluğu karşılardır. Mültenzim soygunundan, harmandan alınan vergilerden dolayı Osmanlı yönetiminin baskıcı yönetiminden bezmiş bu köylülerin kurtuluş savaşında başka beklentileri de vardır. Yazar Talip Apaydın'ın adının da kaynağı olmuş bölük komutanı Teğmen Galip'in ve bazı subayların yaptığı halkçı, devrimci nitelikli konuşmalar, bu beklentilerin daha da çoğalmasına yol açmıştır.

Savaş bittiğindeyse, umutlar suya düşmüştür. Ölümü göze alarak savaşa katılmış Tacım köylülerinden ancak birkaç tanesi köye dönebilmiştir. Onlar da yırtık pırtık giysiler içinde, aç, bitlidir... Savaş kahramanlarının gündüz gözüyle çoluk çocuğunun önüne çıkacak bir görüntüsü bile kalmamıştır. Aşır adlı köylü savaşta bir bacağını yitirmiştir... Diğerlerinin birer birer şehitlik haberi gelecektir.

Tacım köylüleri savaş öncesine göre daha da sefil durumdadır.

Yunan işgaline kucak açmış olanlarsa Rumlar'dan kalan mallara da el koymuşlar varlıklarına varlık katmışlardır. Kurtuluş Savaşı'na katılanların can düşmanı olan Hacı Nuri, savaş yıllarında Yunanlı işgalcileri evine çağırıp yedirip içirmiş, sarhoş subayların karşısına yoksul bir köylü kadını da köçek olarak çıkarıp oynatmıştır.

Savaşta sonra, savaşta yıllarca büyük özverilerle savaşmış, açlık, acı ve hasret çekmiş Hacı, kasaba ileri gelenleriyle can ciğer olmuş, pancar ekerek daha da büyük paralar kazanmaya başlamış Hacı Nuri'nin adamları tarafından ölesiyeye dövülmüştür. Olayın mahkemesi yıllardır sürmekte, Hacı Nuri'nin kurguladığı oyunlarla yargıçlar da avukatlar da Hacı'ye karşı tavrı almaktadırlar. Kasaba çarşısında esnaf ziyaretleri yapan Hacı Nuri, Hacı'nin perişan durumunu gördükçe keyifle gülmektedir (Köylüler, s 409).

Romanın başkişisi Molla Mahmut, savaştan yıllar sonra asker oğlunu görmek için borç para alarak Ankara'ya ulaşmayı başarır. Işıl ışıl parıldayan, koca binaları olan bir Ankara görür. Savaşta birçok oğlunu yitirmiş, yiyecek ekme bulamamış kendi köyünde ise hiçbir değişiklik olmamıştır.

Köy Enstitüsü kökenli bir yazar olan Talip Apaydın'ın üçlemesinde hikâye mekânı Uşak'ın Tacım köyüdür. Kendisi Kurtuluş Savaşı'nda en can alıcı cepheyi oluşturan Polatlı doğumlu olan Apaydın'ın kendisiyle yaptığımız görüşmeden, asıl adı Hacım olan Uşak'ın köyüne kadar birçok kez gidip geldiğini, oradaki köylülerle uzun konuşmalar yaptığını, ayrıca kendi babasının ve arkadaşlarının Kurtuluş Savaşı anılarını dinleyerek romansal kurguyu gerçekleştirdiğini öğrenme olanağı bulduk.

Tarık Buğra ve Talip Apaydın'ın roman coğrafyaları birbirine çok yakındır. Apaydın romanında da Akşehir adı geçer, savaş yıllarının anlatıldığı bölümlerde Akşehir de romansal mekâna girmiş olur.

Tarık Buğra'da kahraman ve karakterlerin çoğunluğu kasaba insanı ve aydın kesimdir... Talip Apaydın'da roman kahramanlarının tamamı yakını köylülerdir. Tarık Buğra'nın romanında da Çolak Salih, Ali Emmi gibi halktan kişiler yer alır.

Her iki romanın başkahramanı da dindar kişilerdir. Kimi önyargıları düş kırıklığına uğratabilecek biçimde, Talip Apaydın'ın başkahramanı Molla Mahmut da medrese eğitimi almış, dindar bir insandır (Yazarın kendisi, bu kahramanının özgün adının Molla Mehmet olduğunu ve yaşayan bir karakteri romanda canlandırdığını söylemektedir). Molla Mahmut, Hacı Nuri gibi ibadetini aynı zamanda bir gösteriş aracı olarak kullanmamaktadır; içtenlikli, sağlam inançlı bir Müslümandır. Komşusu ve savaş arkadaşı Hacı Nuri'ye "Dinimizin aslı iyi insan olmaktır" demektedir (Köylüler, s 273).

Tarık Buğra'nın halk kesiminden seçtiği kahraman Çolak Salih, güney cephesindeki savaşta kolunu yitirmiş ve Halep'ten gelen trenle Akşehir'e dönmüş bir gazidir. Aç, sefil bir durumdadır. Üzerindeki elbiseler de parçalanmıştır. Akşehir'de çocukluk arkadaşı Rum genci Niko ile karşılaşır. Salih, Niko'ya zamanında yardım etmiş, onu birçok kez korumasına almıştır. Tek kolunu yitirmiş ve perişan bir durumda Akşehir'e dönen Salih'in karşısına Rumcağı bağırarak konuşan, eskiye göre şımarık görünüşlü, varlıklı bir Niko çıkmıştır. Niko, Salih'in yırtık pırtık elbiselerini yeniler, ayakkabı alır ve karnını doyurur, raki içirir...

Kahvede Ali Emmi'nin aşağılaması ile Salih kendi durumunu düşünmeye başlar, gelişen olay örgüsü içinde Trabzon'daki Rum-Pontus ayaklanmasına katılmaya gitmiş Niko'dan nefret eder; roman sonuna kadar Niko'yu kin ve nefrete dayalı duygularla anar.

Talip Apaydın'ın üçlemesinde de işgalci Yunan ordusu kahramanlar tarafından nefretle tanımlanıyor olsa da, zaman zaman işgalci Yunan subaylar ve askerleri arasındaki tartışmalar aktarılır, işgali doğru bulmayan bazı Yunan subayların düşüncelerine de yer verilir. İşgalci güçlerle işbirliği yapan, onları evine davet edip yedirip içiren, hatta karşılarında yoksul bir kadını dansöz diye oynatan Hacı Nuri, çok daha itici bir karakter olarak canlanır.

Talip Apaydın üçlemesinde belirli bir inanca, meslek grubuna karşı tümevarımcı bir gözle bakılmaz. Romanda, düşmanla işbirliği yapan köyün hocası Ziver, Kökeзли Hacı Nuri, Uşak istasyonunda işgal kuvvetlerini halka şirin gösterebilmek için konuşma yapan sarıklı hocalar gibi hacı hoca takımı yanında, Kuvvacılar'a erzak veren Afyonlu Hacı Hasan Ağa da yer almıştır. Varlıklı kesime karşı tümenden bir karşı duruş da söz konusu değildir. Savaş sonu Molla Mahmut ve Tacımlı can yoldaşı

Haceli aç ve açık kalmışlardır. Çalışıp ekmek parası kazanabilmek için gittikleri kasabada onlara iş veren, cömert ve güleryüzlü davranan Hasip Ağa, iyi bir insandır.

İki arkadaşın köydeki işlerini sürdürebilmek için öküze gereksinimleri vardır. Tefeci Bekir ağadan yüzde yüz faizle para almak zorunda kalmışlardır. Savaş bitmiş, onlardan birçoğu can vermiştir ama, köylünün durumu değişmemiş, zengin daha da zengin olmuştur. Anadolu kırsalının egemeni, savaş öncesi olduğu gibi, tefeciler ve köylünün tarlasını, ürününü ucuza kapatan Hacı Nuri gibi bezirgânlardır.

Tarık Buğra'nın romanında Kuvayimilliyeyi oluşturan güç ve kişiler hakkında somut bir açıklama yer almaz. Hem halka, hem dindar kesime çok yakınlığı olmayan subay, doktor gibi aydın kişiler bu güçleri temsil etmektedir.

Talip Apaydın üçlemesinde Kuvayimilliyeye güçleri içinde yer alan subaylardan bazıları savaş sonrası köylünün durumunun düzeleceğini, kırsal alandaki yoksulluğun sona ereceğini bildiren konuşmalar yapmaktadır. Girişmiş oldukları savaştan düşmanın yurttan atılması dışında sosyal yapının değişmesi doğrultusunda düşünceler de taşımaktadırlar.

Talip Apaydın romanında Kurtuluş Savaşı öncesinden sonrasına uzanan bir zamansal dizilim vardır. Çeşitli zümre ve kesimler değişik kahramanlar aracılığıyla canlandırılmaktadır.

Osmanlı çöküş ve Anadolu işgal yıllarında padişahın tutumuna karşı olan, Yunan işgaline direnişten yana tavır takının köyün varlıklısı İbrahim bey, kendisi gibi düşünen Molla Mahmut ve arkadaşı köylülere yardımcı olmaya çalışır. Silah alabilmeleri için borç para verir. Kendisi savaşa ve çarpışmalara hatta tartışmalara katılmaz. Cepheden uzak durur, köyden uzaklaşarak izini kaybettirir. Savaş bitiminde de İzmir'de Rumlara ait bir dükkânı ele geçirerek şirket kurar, romanda, Türkiye yerli burjuvazisinin ve Finans Kapital'in oluşmasında yer alan bir tip olarak işlev görür.

Kurtuluş Savaşı sonrası kaymakamla mal müdürü düşmanla işbirliği yapmış, Yunan komutanları evinde ağırlayıp karşılarında kadın bile oynatmış Hacı Nuri ile ortak iş çevirirler. Hacı Nuri'yi aracı yaparak Rumların çiftliklerini mülkiyetlerine geçirirler.

Savaş bittikten yıllar sonra, Cumhuriyet kuruluş yıldönümünde yoksul köylüler kasabaya çağrılır. Yeniden asker giysileri verilir, kendilerine, ellerine birer tüfek tutuşturularak yürüyüş yaptırılır. Kutlama için kasabaya çağrılmış bu köylüler, kutlama için düzenlenmiş, süslü püslü kadın ve erkeklerin girip çıktığı balo yerine yaklaşamazlar bile. Bu fotoğrafta, bir sınıf ve duruş ayrılığı vurgulanmaktadır.

Kurtuluş Savaşı kahramanları beş liralı olmadığı için yol vergisini ödeyememişler, bunun karşılığında kavurucu güneşin altında kilometre uzaktan ellerini parçalayarak günlerce taş taşımış, taşları dizerek yol yapmak zorunda kalmışlardır.

Savaş yıllarından sonra Atatürk'ün kurduğu partinin köydeki temsilciliği için Molla Mahmut'a görev verilmiştir. Molla Mahmut, köylülere iyi davranmayan, haksız yere onları azarlayan kimi kamu görevlilerinden yakınan bir yazı hazırlar ve ilgili yerlere gönderir. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra başvurusunun sonucunu öğrenmek isteyen Molla Mahmut, kasabadaki parti yetkilisinin yazıyı yırtıp attığını öğrenir. Böyle yazıların onun işi olmadığı, başını belaya sokabileceği söylenir...

Bütün olumsuzluklara karşın, Molla Mahmut'un Atatürk'e olan sevgisi ve saygısında bir değişiklik olmaz.

Romanın sonuna doğru Hacı Nuri yeni aldığı traktörle tozu dumana katarak köyün ortasından geçer. Kaymakam ve mal müdürü ile işbirliği yapmış, Rumlar'dan kalan büyük bir araziye el koymuşlardır. Hacı Nuri, daha sonra da pancar ekerek büyük paralar kazanmıştır. Kendi işini gördükten sonra, çevre köylere de parayla iş yapacaktır bu traktörle.

Molla Mahmut'un ikinci eş olarak aldığı şehit karısı Nazife'nin oğlu Selim savaşta çavuş, arkasından da köye eğitimci olmuştur. Köylülere okuma yazma öğretecektir.

Hacı Nuri tarafından dövdürülen, mahkemede de umduğunu bulamayan, yargıçlar tarafından da sık sık azarlanan Hacı, birden içine kapanır, kendisini ibadete verir.

Kasaba yolundaki kırmızı toprak yarıntısı, Molla Mahmut'un geleceğe yönelik umutları için bir metafor oluşturmuştur. *"Bir aralık gözü kasaba yolundaki kırmızı toprak yarıntısına ilişti. Orası da net olarak görünmüyordu şimdi. Aşınmıştı. Acıyla gülümsedi kendi kendine. Başını öbür yana çevirdi. (...) 'Ne deyim oğul dedi. Bizden geçti gayri. Kendiniz düşünün karar verin. Biz çok bekledik olmadı, ama siz beklemeyin...'"* (Köylüler, s 448)

Yazar bakış açısıyla karşılaştığımız iki romandan birisinin, Talip Apaydın'a ait üçlemenin diğeri kadar okunmamış olması ülkedeki genel ideoloji ve estetik ideolojinin oluşmasında bir eksikliğin işareti olarak da görülebilir. Özellikle 12 Eylül 1980 darbesi sonrası oluşturulan kültürel saldırıda, değişimden yana olan, devrimci bir estetik tutum içindeki halk kökenli yazarlara karşı uygulanan hegamonik sansürün, Köy Enstitüsü kökenli yazarların yapıtlarına yakıştırılan "Köy Romanı" yaftası ile bu yazarlara ait yapıtların gözden düşürülmesinin, bu tablonun oluşmasında etken olduğu söylenebilir.

Ülkede egemen genel ideoloji ve estetik ideolojinin oluşmasında çok önemli yeri olan internet kayıtlarında karşımıza çıkan bir tablo, durumu daha da dramatik bir duruma getirmektedir. Talip Apaydın hakkında internet aracılığıyla bilgi toplamak istediğinizde (ki, neredeyse her düzeyde öğrenci ve araştırmacının tek başvuru kaynağı durumuna gelmiştir internet) en üst sıralarda bulunan EDEBİYATFAKULTESİ.COM adlı kaynakta aşağıdaki not çıkmaktadır:

"Eserlerinin hemen hemen hepsinde vaktiyle Köy Enstitüleri'nde benimsetilmiş köy anlayışına uygun klişe anlayışı işler. Bu kitaplarda köy daima sefil ve sömürülmüştür. Köylü câhildir, hurafelere inanır. Müsbet hiçbir davranışları yoktur. Bu toplumda tak iyi insan köy öğretmenidir. Öğretmen, köylüyü eğiterek modern ve taık(laik yazılmak istenmiş olmalı – bizim notumuz-) hâle getirmeye uğraşır. Eserlerinde Yaşar Kemâl, Kemâl Tahirve Orhan Kemâl'in etkisi görülür."

Yazın yanlışları düzeltilmeden aktarılmış, genç kuşaklara bilgi kaynağı olacak metni yazarların Talip Apaydın'ın herhangi bir kitabını okumuş oldukları söylenemez. Köy Enstitüleri kurucu düşüncesinin halk kültürüne ve köylülere büyük değer verdiği, eğitimci yetiştirilmesinde, Köy Enstitüsü öğreniminde halk anlatılarının, oyun ve söz kültürünün, imececi yaşam biçiminin önemli yer tuttuğu, enstitülerde hafta sonu eğlencelerine köylülerin de katıldığı, hatta bazı enstitülerde köylülerin derslere kabul edildiği bilinmektedir.

Talip Apaydın'ın yazıda sözü geçen üçlemesindeki başkahraman Molla Mahmut ya da Yoz Davar adlı romanın kahramanı Çoban Musa, tek başlarına bile metinde ileri sürülen düşünceleri kökünden söküp

atacak ölçüde insani değer taşıyan ve tüm olumsuzluklara kafa tutmayı başarmış köylü kahramanlardır.

Kaynakça

Tarık Buğra, Küçük Ağa, İletişim Yayınları, 10. Baskı, 2006 İstanbul

Talip Apaydın, Toz Duman İçinde, Kültür Bakanlığı Yayınları Birinci Baskı, 200 Ankara

Talip Apaydın, Vatan Dediler, Kültür Bakanlığı Yayınları Birinci Baskı, 200 Ankara

Talip Apaydın, Köylüler, Kültür Bakanlığı Yayınları Birinci Baskı, 200 Ankara